

*Makalenin Türü: Sanat ve Edebiyat / Art And Literature

*Geliş Tarihi / First Received: 06.10.2022

*Kabul Tarihi / Accepted: 24.11.2022

*Atıf Bilgisi: Ayçelik Z. (2022). "Ece Ayhan'ın Biyografisinin Eserlerine Yansması". Hars Akademi, 5 (2), 489-500.

*Citation: Ayçelik Z. (2022) "Reflection Of Ece Ayhan's Biography On His Works". Hars Akademi, 5 (2), 489-500.

ECE AYHAN'IN BİYOGRAFİSİNİN ESERLERİNE YANSIMASI

*Zeliha AYÇELİK**

Öz

Ece Ayhan, İkinci Yeni şiirinin birçok özelliğini şiirlerinde öne çıkaran şairlerin başında gelir. Şiirleri hem şekil hem de muhteva bakımından kendinden önce yazılan şiirlerden ayrışır. Alışılmış dil yapısını değiştirerek onlarla yeni anlam katmanları oluşturur. Toplumsal meseleler üzerinde birçok fikri olan şairin, şiiri de konu bakımından geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Şiirlerinde toplumun aksayan yanlarından söz ederken tavrı, daha çok başkaldırı şeklindedir. Meseleleri sorgulayarak şiirine işleyen Ayhan, şiiri için anlaşılması zor diyenlere karşı, şiirini etik kavramı üzerinden sorgulamak ve düşünmek gerektiğini belirtir. Ece Ayhan'ın şiirlerindeki muhalif tavrının kaynağı da çocukluktan itibaren şahit olduklarıdır. Çocukluğunda babasının ailesini bırakıp gitmesinin ardından yaşadığı yoksulluk Ayhan'ın şiirinde başkaldırı, muhaliflik ve hırçınlık olarak yansır. Bundan dolayı "Ece Ayhan şiiri nasıl oluşmuştur" sorusuna birçok cevap bulmak mümkündür. Bu makalede şairin şiirleri incelenerek biyografisi hakkında ipuçları aranmıştır. Ece Ayhan denince akla gelen parasız yatılılık, sivil şiir, etik, tarih yazıcılığı, Çanakkaleli Melahat üzerinden fuhuş tarihi gibi konuların, şairin biyografisiyle ilişkisi incelenmiştir. "Şiirindeki bu başkaldırın –özgün olan- sebepleri arasında biyografi var mıdır, varsa bu etki eserlerine ne oranda yansımıştır?" soruları cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ece Ayhan, biyografi, Çanakkaleli Melahat, parasız yatılılık.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum.
Zelihaaycelik@gmail.com / ORCID: 0000-0002-8647-9010.

REFLECTION OF ECE AYHAN'S BIOGRAPHY ON HIS WORKS

*Zeliha AYÇELİK**

Abstract

Ece Ayhan is one of the poets who highlights many features of his Second New poem in his poems. His poems differ from the poems written before him both in form and content. It changes the habitual language structure, creating with them new layers of meaning. The poet, who has many ideas on social issues, also has a wide range of poetry topics. In his poems, his attitude when talking about the disruptive sides of society is more like rebellion. Ayhan, who works on his poetry by questioning issues, states that he wants readers who question and think about poetry through the concept of ethics, versus those who say it is difficult to understand for his poetry. The source of Ece Ayhan's dissident attitude in his poems is also what he witnessed from childhood. Therefore, it is possible to find many answers to the question "how was the poem of Ece Ayhan formed". In this article, the poems of the poet were examined and clues were sought about his biography. The relationship of subjects such as penniless boarding, civil poetry, ethics, historiography, the history of prostitution through the Canakkaleli Melahat, which comes to mind when Ece Ayhan is mentioned, with the biography of the poet has been examined. "Is there a biography among the reasons for this otherness –the original one- in Dec poem, if any, to what extent is this effect reflected in his works?" his questions have been tried to be answered.

Key Words: Ece Ayhan, biography, Melahat of Çanakkale, free hospitalization.

* Graduate Student, Atatürk University, Department Of Turkish Language and Literature, Erzurum. Zelihaaycelik@gmail.com / ORCID: 0000-0002-8647-9010.

Giriş

Tanzimat dönemiyle birlikte edebiyatta köklü değişiklikler olmuştur. Türk edebiyatında önemli bir tür olan şiir, önce muhtevasında zamanla da biçiminde değişiklikler yaşamıştır. Şiirimizde biçimsel açıdan en büyük değişikliği ise İkinci Yeni şiiri yapmıştır. Şairler, sadece şiirin ölçüsü ile değil aynı zamanda kelimeler üzerinde harfleri değiştirerek yeni kelimeler türetmişlerdir. Türetilen yeni kelimeler şiiri anlamayı güçleştirdiği gerekçesiyle eleştiri almıştır. Bu eleştirilere en fazla maruz kalan isimlerden birisi de Ece Ayhan’dır. Ancak Ayhan, eleştiriler nedeniyle şiirinde herhangi bir değişiklik yapmamıştır.

Ece Ayhan’ın yaşamı ve şiiri arasında bağ kurmak zor değildir. Şair için yaşam ve şiir arasındaki duvar ne büyüklüktedir veya bunlar arasında bir duvar var mıdır? Hatta şu soruları sorarak başlamalıdır: İnsan neden yazar? Neyi yazar; gözlemlerini mi hissettiklerini mi? “İnsanın doğasında var olan bilinme, anlaşılma isteği değil midir ‘Aslında ben’ diye başlayan açıklayıcı cümleleri sohbet aralarına sıkıştırır. Otobiyografik anlatılar da yıllarca dillendirilen duyguların hayatın hangi badirelerinden geçilerek anlatıldığını biraz daha ortaya koyma çabası olsa gerek” (Türk 2016: 19). Her eser aynı zamanda otobiyografik yön içermez mi? Konuşmak ve anlaşılmaq için değil midir kaleme alınan cümleler? Ece Ayhan şiiri bu anlayış ile okunursa anlatmak istediği birçok meselenin varlığı gözlemlenir. Şiirleri, haykırışlarıdır. Kimi zaman sesli, kimi zaman fısıltı şeklindedir.

Birçok kelime Ece Ayhan’la beraber dilimizde yeni bir manaya kavuşmuştur. Ölümünün ardından yıllar geçmesine rağmen, bugün hâlâ o kelimelerden istifade edildiği zaman akıllara Ece Ayhan gelir. İkinci Yeni şiiri yerine önerdiği “sıkı şiir” veya “sivil şiir” tabirleri de edebiyatımızda Ece Ayhan ile var olmuştur. Bu tabirleri İkinci Yeni şiiri yerine kullanmanın yanında birde Ece Ayhan ile özdeşleştirilerek açıklama girişiminde bulunulur.

Ece Ayhan’dan bahsederken şiirin yanında müzik ve sinema da konu edilmelidir. Ayhan için, bu türlere karşı ilgili demek doğru olmaz. Aynı zamanda bu sanatlara dair söz söyleyebilecek bilgi ve donanıma sahiptir. Ayhan şiirini tek bir konu üzerinden kaleme almaz. Sinema ve atonal müzik dallarının özelliklerini de bünyesinde barındırır. Hâl böyle olunca şiirlerine bakınca hayatın her noktasından izler bulmak mümkündür. Ayhan’ın hayata karşı bakış açısı toplumun belli kesimleri –alt sınıf- üzerinde yoğunlaşır. Eleştirilerini daha çok toplum üzerinden dile getirir ama bu eleştiriler de sadece günümüz toplumuyla ilgilenmez, tarih hakkında da derin araştırmalar yaptıktan sonra yer yer ağır eleştirilerde bulunarak tarihin yeniden yazılması gerektiğini söyler. Eleştirinin asıl sebebi, tarih yazıcılarının tamamen nesnel bir bakış ile tarihi olayları kaleme aldıklarına inanmamasındandır. Bu gibi işlerde, ideolojik fikirlerin tarihi eserlere etkide bulunduğunun altını çizer. Ayhan tarihe bakarken günümüz toplumundan uzaklaşmaz, aksine geçmiş ile şimdi arasında bir köprü kurarak birbirini destekleyecek görüşler ileri sürer. Sanki tarih yeniden, tersine yazılırsa günümüzü de etkileyecek ve bugünün daha yaşanılabilir olmasını sağlayacak umut barınır şiirinde. Ama bu umut hiçbir zaman, onun karamsar şiirinin önüne geçemez.

Ece Ayhan’ın şiir serüvenini açıklama girişiminde bulunurken yapılan tasniflere dikkat edilmelidir. Çünkü o, şiir çizgisini hiçbir zaman değiştirmedikten iç içe geçmiş düşünceler okuru yanlış yöne sevk edebilir. Hatta İlhan Berk İkinci Yeni içerisinde başından beri aynı çizgide

ve İkinci Yeni şiir özelliklerini en çok taşıyan şairin Ece Ayhan olduğunu belirtir.¹

Şiiri şekil ve muhteva olarak iki başlık altında incelenirse onun ilk şiirlerinde muhalif tavrı daha çok şekil ile karşılaşılır. Bu muhalif tavır zamanla muhtevaya da sirayet etmiş hatta muhalif tavrı şiirinin ana konusu olmuştur.

Şiirlerinde kullandığı kelimeler ile bu kelimeleri ifade ediş şekli birbirlerini tamamlama girişimindedir. Bu tamamlayış onun şiirine başka bir ses getirmiş, dönem şairlerine benzemeyen bir nitelik karşımıza çıkarmıştır. Şair, kendinden öncesine benzemeyen, geleneği yerle bir eden ama gelenek ile düşman olan değil geleneğin insanı yok saymasına veya sorgudan uzaklaştırmasına karşı bir tepki ile şiirlerini yazar.

Alışılabilen her türlü hazır düşünceyi yıkmak ister. Amacı "dili yıkmak" değildir. Üzerinde oynadığı şeyin adı, dildir. Fakat ortadan kaldırmak istediği asıl şey, iktidar ve otoritedir. Aşağıda örneği verilmiş olunan şiirde sözcüklerle oynamış, onlara yeni hüviyetler kazandırmıştır.

*"İlenç. İşte beni bu selenli harfiyle hiç bırakmıcek olan ilenç,
gittiğim her yere götürdüğüm,
gittiğim görünmeyen köpeğim ilenç"* (Ayhan 2021: 67).

Kendinin Bile Uzağında Olan Şair

Ece Ayhan'ın hayatı ile şiiri arasındaki bağ oldukça belirgindir. Çünkü şair yaşadığı olayların onda bıraktığı izleri şeffaf biçimde yansıtmıştır. Ama bu şeffaflık, olanı olduğu gibi aktarmak değil, toplumun dayattığı kalıplara girmeden yazabilme yeteneğidir. Yani, toplum soru sormayı, eleştirmeyi değil kabullenmeyi ve olanın aynen devam etmesini ister. Fakat bu, Ece Ayhan için mümkün değildir. Bundan ötürü, şair büyük bir kesim tarafından kabul görmemiştir. Şiiri için "kapalı şiir" adlandırması, ona tek yönden bakılmasına sebep olmuştur.

1931 yılında Muğla Datça'da doğan Ece Ayhan babasının mesleğinden dolayı birçok şehir değiştirmiştir. Küçüklüğünden itibaren yaşamış olduğu göç onun şiirlerine de sirayet eder. Şehir değiştiren insanların arkalarında her zaman eksik bıraktıkları, tamamlayamadıkları hatıralarının olduğu muhakkaktır. Bu, Ece Ayhan'da da olmuştur. İnsan tabiatı gereği hayatındaki olayları, olguları, işlerini veya sevdalarını tamamlamak yani kafasında bitirmek ister. Zeigarnik etkisi; bireyin eksik bıraktığı, yarım kalmış, bitiril(e)memiş şeyleri; tamamlanmış şeylere göre daha çok anımsaması, hatırlanmasını ifade eder. Ece Ayhan için her şehir, aynı zamanda yarım kalmış bir hikâye olmuştur. Şiirlerinde de bu yarım kalmışlık sürgünlük ibareleriyle karşımıza çıkar. Üç Gencin Kalbi şiirinde bu etkiden söz edilebilir.

¹ "İLHAN BERK: -Düşünüyorum da İkinci Yeni falan diyoruz ya, İkinci Yeni'nin asıl papazı sensin.

ECE AYHAN: -Manastırdaki ayırık otlarını yolan yoksul bir kişiye sorarlar. 'Dünyaya bir daha gelsen ne olmak isterdin?' Karşılık; 'Yine ayırık otları yolmak!'

İLHAN BERK: -Ben sana İkinci Yeni'nin papazı diyorsam şiir serüvenini başladığın gibi südüdüğün için diyorum" (Ayhan 1996: 129).

“Bir gemici tanırım
Kalbini bir limanda bırakmış
Ya kaybolursa?
Ağlar çocukluğundaki gibi
Kalbini almaya gidecek hâlâ” (Ayhan 2021: 23).

İnsan için yeni bir ortama girmek her zaman yeni bir hayatın başlangıcıdır. Alışılmış yeri bırakıp yeniden alışma sürecine girmek, insana aidiyet ve mensubiyet hissini sorgular. Yersiz yurtsuz olma, bir yere ait olamama. Bu salt bir insan-mekân ilişkisi değil sosyal ve psikolojik yansımalar da içerir. Yalnız bir şair olması onun tercihi değildir. Yürüdüğü yol onu yalnızlığa taşımıştır. Çocukluğunda yaşadıkları, duygularının sınırsızlığına, bu sınırsızlık ise onun yalnızlığına sebep olmuştur. Çünkü toplum farklı olanı kabul etmez. Ya kendi gibi olanı ya da kendine doğru evrileceğine inandığı insanı kabul eder ve onu sahiplenir. Kendinin bile tenhasında olan Ayhan, tabiatı gereği şiirinin şekil ve muhtevasını tenhada olan, insanların günlük hayatta fazla kullanmadığı kelimeler ile kurgulamıştır.

Sanatçı hazır bilgilerden ve gelenekselden uzak durmasının bir diğer sonucu olarak; içinde bulunduğu toplum tarafından ötekileştirilen bir insandır. Ece Ayhan’ın tabiri ile ‘sürgün’de olan kişidir. Ona göre zaten; “*sanat da, devrim düşüncesi de sürgünlükte oluşur çünkü*” (Ayhan 1996: 100).

“Bacaklarım uzun
nereye gitsem uzun
nereye gitsem gelip beni buluyor...” (Ayhan 2021: 42).

Yukarıda verilen şiirde kullanmış olduğu bakış açısı varoluşçu felsefenin bir yansımasıdır. Kendine yabancılaşmış bir şair karşımıza çıkar.

“Var olmaya çalışan bir kambur
Varolabilmek içindir bir kambur...
Çünkü her kambur biraz şair bir ailedendir...” (Ayhan 2021: 129-130).

Sanat, Sanat İçin mi, Toplum İçin mi?

Şiirleri ve düşünceleri irdelendiğinde şairde dikkat çeken birkaç kelime veya kelime grubu görülür. Bunlardan biri de “parasız yatılılık”tır. Parasız yatılılık sözü Ece Ayhan’ı tanımlamak için hem yeterlidir hem de çok eksik bir tanımlamadır. O, yoksulluğu hayatı boyunca çeken biridir ve yer yer parasız yatılı eğitim alıyor olması onun için gururlanma sebebi olduğu görülür. Çünkü o mülkiyete karşıdır. Onun mülkiyet karşıtlığı ve iktidara muhalif tavrı Marksist dünya görüşünden kaynaklanır. Marksizm’in bazı özelliklerini dünya görüşü haline getirmesinin yanında, o ideolojinin çatısı altına Ece Ayhan’ı saymak pek mümkün değildir. Çünkü onun şiiri, bir ideolojiyi yaymak için iktidarı eleştirmek değil, ezilen sınıftan olan bireyin sesini duyurma çabasıdır. “Meçhul Öğrenci Anıtı” şiiri; komünist olma gereğiyle vurulan gencin hikâyesini ve o gencin annesinin acı haykırırlarında kullandığı bir cümleyi şiirinde alıntılanarak oluşturulmuştur.

Bu şiire belli bir kesimin şiiri demek yanlış olur. Çünkü şiir, herhangi bir ideolojinin aktarımı değil, bir serzeniştir.

*"Arkadaşları zakkumlarla örmüşlerdir şu şiiri:
Aldırma 128! İntiharın parasız yatılı küçük zabıt okullarında
Her çocuğun kalbinde kendinden daha büyük bir çocuk vardır..." (Ayhan 2021: 123).*

Bu açıdan bakınca şiir; bir var olma sancısıdır, daha doğrusu insanın sadece bir bedenden ibaret olmadığını göstermeye çalıştığı bir alandır. Bundan ötürü Ayhan, şiiri hem sanat hem de insanlığın gelişmesi için araç olarak kullanmıştır.

Mesele Toplum

Ece Ayhan şiirinde kelimeler ile oynayıp onlara yeni anlamlar yükleyerek hem şiirini kolay anlaşılaktan çıkarmış hem de kurulu düzene sadece söyledikleri ile değil aynı zamanda şiirinde izlediği yol ile başkaldırmıştır. Bu başkaldırı ancak dersine çalışan okurun anlayacağı seviyede olduğundan, kapalıdan ziyade her okuyucunun anlayabileceği bir dil kullanmamıştır, demek daha doğru olur. Şiirindeki üslubu aynı zamanda düz yazılarında ve konuşmalarında görmemiz onun aslında kendine has üslubu olduğunun da göstergesidir. Yazar-okur ilişkisi hakkında düşüncelerini ise şu sözlerle belirtir; *"Artık okur'un bana pek yüz vermemesini sorun kalmıyorum kendime. Onların çok büyük çoğunluğunun akıl yürütmelerine, değer yargılarına karşı değil miyim ben kesinlikle? O halde neden yakınıyorum? Aldırma; ben yazıp yayınlayıp durayım"* (Ayhan 2019: 81). Bu cümlelerden anlaşılıyor ki onun çok okunmak gibi bir derdi olmamıştır. Rakamlar ile derdi olmayan bir şairin düşüncelerini dile getirmekten ve bu düşünceleri hangi üslupla dile getireceğine karar verirken okurdan etkilenmediği muhakkaktır. Şiirinin anlaşılması için belli bir entelektüel birikimin yanında düşünen beyinlerin olmasının gerekliliğinden de bahseder. *"Bizde hiçbir zaman 'düşünce' adına bir şey olmamıştır, her şey 'memurlar kavgası' olarak geçer tarihte"* (Ayhan 2019: 105).

Toplum eleştirmekten hiçbir zaman geri durmayan bir şair olarak eleştirilerini daha çok araştırmayan, öğrenmeyen ve sorgulamayan bir toplum olduğundan kaynaklanan sorunlar üzerine yapar. Yakındığı meselelere dikkat edildiğinde bu konular Ece Ayhan için önemli olan etik kavramını akla getirir. Ece Ayhan'ın şiirlerinde önemli bir unsur olan etik kavramını anlamlandırabilmek için öncelikle Ayhan için etik kavramının hangi anlama geldiğini iyi bilmek gerekir. Çünkü şiirlerine yapılan kapalı, anlaşılması zor gibi ithamlara karşı; şiirlerinin anlaşılması için elde bir cep aynasının olması gerektiğini belirtir.² Cep aynasından kastı ise aslında etikdir. Ece Ayhan şiirinin dayandığı nokta ile etik'in dayandığı nokta birdir. Ece Ayhan etik için; *"Bence yanlış çevriliyor. Ahlak değil karşılığı. Bazı yalın soruların sorulmasıdır etik. Niye mutluyuz? Mutluluk nedir? Etik soru sormaktır. Sorgulamaktır"* (Ayhan 1995: 34) der. Betül Çotuksöken

² "Ece Ayhan: ... İstanbul'da, bir kahvehanenin ahşap tavanında ters nakışlı bir bilmece varmış. Tavana bakmaktan müşterilerin boyunları ağrır, yine de çözemezler nakışın anlamını... Oysa, ele bir ayna alınsa, tersinden olan şeyleri ayna doğrultur. 'Öldükten sonra da tersine yarışrlar, vesselam'ı düşünebilirsin artı. Zambaklı Padişah'ı okurken, elde hiç değilse bir cep aynası olması gerektir. Ama, kimse, Yunanca adlı bir ülkede zihnine almaz bir ayna!" (Ayhan 1996: 45).

Antropontolojinin Işığında Etik ya da Ahlak Felsefesi adlı eserinde ise etik için “iyinin ne olduğunu araştıran, insanın olup bitenler karşısında takındığı tavırları çözümlen ve ‘Ne yapmalıyız?’ sorusuna aranan yanıtları temellendiren, eylemde bulunma ile bilme, eylem ile bilgi arasındaki ilişkileri inceleyen felsefe dalıdır” (Çotuksöken 2021: 30) der.

Etik için yapılan tanımlamalar üzerine dikkat kesilince aslında durağan bir kavramdan ziyade eylemsel bir olgu olduğu görülür. Yani beklemek değil hareket etmek, düşünmek, sorular sormak gibi eylemsel işleri gerçekleştirmenin peşinden koşmaktır. Etik üzerinden şiiri bir eylem aracı olarak kullanmıştır. Ayhan şiiri bir araç olarak kullandığından dolayı hayatı boyunca gördüğü sıkıntıları temelde soru sorarak keşfettiğini ve bir şeylerin değişebilmesi için öncelikle o sorunları görebilmek gerektiğinin farkına vardığını okuyucunun dikkatine sunmuştur.

Ece Ayhan, her şeye olduğu gibi tarihe de eleştirel tavır ile yaklaşarak onu araştırır. Önüne gelen malzemeyi olduğu gibi kabul etmez, bilginin köküne inerek elde ettiği verileri sorgular. Bundan dolayı iktidarla yine karşı karşıya gelmiştir, çünkü tarih iktidarı besleyen ve etkileyen en önemli kaynaklardan biridir.

Ayhan’ın muhalif tavrının dayandığı nokta da budur. İnsanların sorgulamadan, düşünmeden hareket etmeleridir. Etik ile yakından ilişkisi olması Ayhan’ın şiirlerinde iktidar ve otoriteye karşı olma, yaşanan olayları sorgulama olarak vücut bulur. Sarışınlar diye nitelendirdiği iktidara karşı eleştirilerini tarihe de göndermeler yaparak kullanır. “*İktidarın her türlüüne karşı çıkan Ece Ayhan, devlet eliyle yazılmış yahut yazılmamış tarihe de tepkilidir. Tarih, iktidarın ideolojik bir aracıdır. Ece Ayhan bu araçlara karşı her zaman tetiktedir. Çünkü onun poetikası sivil itaatsizlik ve otoriteye karşı çıktır. Bu nedenle devletin diline, felsefesine, algılama biçimine, tarihine ve mülkiyetine kıyasıya saldırır. Amacı doğruya ve gerçeğe ulaşmaktır*” (Karaca 2007: 108).

“Sarışın bir Bursa valisi, çekmiş kılıcını, vurur da vurur kuştüyü yastıklara; duvardan koparmıştır” (Ayhan 2021: 217).

Yoksulluk Savaşı’nın Girdabında Ece Ayhan

Hayatı zorluklarla geçen şairin şiiri de hayatındaki zorlukları içine alan bir muhteva özelliği gösterir. Anlam açısından derinliği olan şairi zor diye niteleyen çok olmuştur. Bunun sebebi hem Ece Ayhan’ın marjinalliğinden kaynaklanır hem de 1950’li yılları şiirinin tek bir kaynaktan beslenmediğinden dolayıdır. Ece Ayhan şiirine yorum yapabilmek için öncelikle Demokrat Parti’nin Türkiye’ye getirdiği şeyleri ve bunun öncesi olan İsmet İnönü devrini iyi anlayabilmek gerekir. Genç bir devlet olan Türkiye kendini ayağa kaldırmaya çalışırken İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği olumsuz koşulların insan psikoloji üzerindeki etkisi büyüktür. Bu etki doğrudan Ece Ayhan şiirinde de yankı bulur. Ece Ayhan bu etkileri bizzat hayatında tecrübe etmiştir. Çünkü yoksuldur Ece Ayhan. Büyük zorluklarla, yoksulluk ve yoksunluklarla geçmiş olan hayatı, neredeyse tüm şiirlerine sirayet eder. Şiirlerindeki hüznün, umutsuzluk ve derin bir keder duygusunu sezmemek olanaksızdır. Ece Ayhan hayata gelişini de bir yanlışlık olarak nitelendirmesi onun hayata karşı olumsuz bir tavrının varlığından dolayıdır. Şiirleri hüznü çağrıştıracak kelimelerle doludur. “*Çocukların Ölüm Şarkıları -I-*” şiiri buna örnektir

“saat
kaç olursa olsun
üzünç yüklenmiş bir gemi” (Ayhan 2021: 45).

Bu hüznün sebebi çocukluğunda yaşadığı yoksulluktan daha çok, yoksulluğun getirmiş olduğu çaresizlik ve annesinin ve ablasının para kazanmak adına yaşadıkları zorluklardır. “Köydeyken adına Güzel Ayşe adıyla bir türkü çıkarılan annem Ayşe Deniz, Tepebaşı’ndaki Lala birahanesine ya da az ilerde Beşinci Daire’deki Novatni çalgılı gazinosuna Nezahat takma adıyla çıkmaya hazırlanıyordu, tam” (Ayhan 1995: 8). Annesinin çalışma hayatı ve yaşadığı zorluklar şiirlerde hayat bulur. Şiirler ile Ece Ayhan’ın annesi yakından tanınabilir. “İffet Çağlar, herhalde o zamanlar 17-18 yaşlarında bir genç kız olacak, evden ikindi üzeri yola çıkmıştı. Tünel’le Karaköy’e incek, oradan da yine yürüyerek Mahmutpaşa’ya çalıştığı Yazgan çorap fabrikasında gece vardiyasına gidecekti. Gece vardiyasında çalışmak belki yorucuydu ama gündeliği gündüzden biraz iyiceydi. E, ne yapacaksın” (Ayhan 1995: 8). Annenin hayat yolculuğu, ablası İffet’te de karşımıza çıkar.

Bu yoksulluk, şiirlerinde başlıca tema olarak karşımıza çıkar. Annesi ve ablasının para kazanmak için zor koşullarda çalışmaları şiirlerinde bazen ana konu olurken bazen de bir fon olarak hissedilir. Ayhan şiiri, hayatında yer etmiş duyguların ve olayların yoğrulmuş devam etmesi ile oluşur.

“bütün o tapon karıları çamaşır sermemiş bahçelere
ilk tramvay işçileri grevi kalıpçada bir İkinci Meşrutiyet” (Ayhan 2021: 29).

Eserlerinde annesinden ve ablasından izler bulunmakla beraber baba figürü de görülür. Ama abla ve anneden bahsederken daha çok yoksulluk, kimsesizlik gibi duygular hâkimken -bu duygular hayata karşı direnişinin sesleridir- baba figürünü ise eleştirilerinin arasında konumlandırılır ve babasızlığı bir yere oturtmaya çalışır.

“Öksüz çocuklar! Deniz cenazesi babalarınızın
döşeğinden, peki yetimler pazen?” (Ayhan 2021: 127).

Ama yoksulluğa karşı bir isyanı yoktur Ayhan’ın, isyanı yoksulluğa sebep olan düzenedir. Bu düzenin nasıl düzeleceği hakkında bir çözüm sunmaz. O, daha çok sorunları açığa vurarak bu sorunların fark edilmesinin üzerinde durur. Ondaki; sorunları kabullenmek değil, ne olursa olsun sorunların her zaman dile getirilmesi gerektiğinin inancındır.

Çanakkaleli Melahat’ın Hikâyesi

Ayhan, Çanakkaleli Melahat’ı kahraman ilan eder. Çünkü o hayata direnmıştır. Bütün zorluklara rağmen yıkılmamıştır tıpkı annesi gibi. Şair; devlet zor durumdayken direnen, çabalayan ve sabredenleri daha çok kahraman ilan eder. Halide Edip’ten daha çok kahraman olmaları onların mücadelesini dile getirmek içindir. Hele toplum tarafından dışlanan fuhuşla uğraşan insanlar daha çok zorluk çekmişlerdir. Bu bir var olma savaşıdır. Çünkü onları kimsenin

görmediğini bilir Ece Ayhan, bire bir tanık olduğu hayatın izlerini Çanakkaleli Melahat takma adıyla bütün o kadınları ve annesini şiirleri ile var kılar. “*Bense, rakı içince kafasını küt küt otomobiline vuran ve çocukluğunda müsamerelere çıkarılmayan Çanakkaleli Melahat’ın bir oğlu olmakla övünürüm. Çanakkaleli Melahat âdeta bir annem. Kendisi yakın akrabalarımın daha yakındır*” (Ayhan 2015: 14).

Çanakkaleli Melahat, sadece kendi hayatından izler taşıyan kişi değildir, aynı zamanda Türkiye’dir. O; ezilmişlerin, hor görülmüşlerin sesidir. O, ben buradayım ve ben de bu ülkenin bir kahramanıym diyen halktır. Bu yüzden onun heykeli dikilecek kişi olduğu ve en az Halide Edip kadar kahraman olduğunu dile getirir, Ece Ayhan.

Şair yoksulluğu ve kimsesizliği sadece Çanakkaleli Melahat üzerinden vermez. Aynı zamanda şiirlerinde yoksulluğu imleyen birçok unsur bulundurulur. Bu unsurlar arasında; renkleri ve yoksul insanların hayatından eksik olmayan hüznü saymak mümkündür. Mesela şiirinde kara rengine sıkça rastlanır. Kara sadece renk değil yoksulluğu somutlaştıran bir öznedir. Yoksul olan karadır, hor görülür, ezik olur. Ama şairin güvendiği kişiler bunlardır. Ece Ayhan güvenebileceği kişiler olarak çocukları -daha çok parasız yatılılar- ve alt tabakadan insanları gösterir. Kendisi yoksulluğun her safhasını yaşadığından yoksul insanların güvenilir olduğuna inanır ve bunu kara rengi ile şiirinde kullanır.

*“Davut yeledi bir kimesnedir, bir çocuktur karaşın.
Yüzükuyulu dağılıyordur Tirmova kuşluklarında”* (Ayhan 2021: 107).

*“Doğudaki karlı dağlardan, yükseklerden gelmiş çılgin,
Karaşın ve draz gibi bir yeni coğrafya öğretmeni!
Uzunca ve kalınca”* (Ayhan 2021: 244).

*“Şiirimiz karadır abiler
Kendi kendine çalan bir davul zurna
Sesini duyunca kendi kendine güreşmeye başlayan
Taşınır mal helalarında kara kamunun
Şeye dar pantolonlu kostak delikanlıların şiiridir”* (Ayhan 2021:124).

“‘Şiirimiz karadır’ ifadesi ile şair, üstü örtülen, göz ardı edilen gerçekliğin tüm çıplaklığıyla varlık bulduğu alanın şiir olduğunu belirtirken bir yandan da kendi poetik duruşunu sergiler. Çünkü Ece Ayhan, bilinmeyen yönlerin, saklı kalmış, içi boşaltılmış, hor görülmüş kişi, olay ve duruşların görünürlüğü kılındığı yaşamsal alan olarak görecektir şiiri/şiirini” (Özgün 2020: 299). Kara rengi olumsuz bir çağrışıma sahip olmasına rağmen bu renk şiirinde olumlu anlam da kazanır. Şair olumsuzluğu daha çok sarı rengi ile verir. Sarı rengi iktidar ile özdeşleştirmiş, iktidara olan eleştirilerinde sarı rengi bolca kullanmıştır. Tarihten bahsederken de sarı renk görülür.

*“‘Cesaretli padişah, zincirsiz aslan’ diyedir yazmış sapsarı
kesildiği belli bir vakanüvis”* (Ayhan 2021: 225).

Ece Ayhan otoriteye güvenmez. Bu tavrı birçok şiirinde açık bir şekilde görülür. Seslendiği kişiler ise halktır yani muhtaç olan, kimsesiz olan kişilerdir. Yazarın hayatına bakınca yoksul ve yardıma muhtaç olan bir hayat yaşadığını görürüz. Ayhan kendinden yola çıkarak büyük bir çoğunluk olan yoksullara seslenir ve adeta onlara devlete güvenilmemesi gerektiğini telkin eder. “Ece Ayhan’ın çocukluğunda Cankurtaran’da pek çok idam sahnesine tanık olması hasebiyle iktidar ve infaz konusu üzerinde de dikkatle düşünmüştür” (Toprak 2020: 49). Ece Ayhan’ın muhalif tavrını besleyen en büyük faktör, şahit olduğu olaylara karşı umursamaz tavrı seçmemiş olmasıdır. Bu yüzden şiirleri muhalif ve duyarlı bir ses bütünüdür.

*“Belli ki kaçmıştır çok ağır cezalı bir çocuk
Kurulu zulmün yetiştirme yurtlarından
Çakıyla kazımıştır içerden kapısına
Kuş dillerinde olmaz bir helanın şahlığı mahlığı
Geçme oğlum geçme süründürürler
Namık Kemal köprüsünden insanı”* (Ayhan 2021: 128).

Ece Ayhan, Osmanlı tarihine eleştirilerde bulunduğu gibi Cumhuriyet dönemine de eleştirilerde bulunur. Osmanlı dönemindeki iktidar mücadelesinin -tek adam diktatörlüğü- Cumhuriyet ile son bulacağını düşünenlere karşı, farklı rejim aynı düzen ile karşı karşıya kaldıklarını dile getirir. “Ben Meşrutiyetlerle de didişiyor, boğuşuyor, gözüküyorum (sözgelimi, ikinci Meşrutiyeti, 08’deki, bir geyik olarak düşünürüm, Resneli). Benim derdim kedi merdivenli bu Cumhuriyettir. Ben Cumhuriyetle de uyuyamıyorum çünkü. Geçmişte, tarihte, (tarih kötülenmelidir, kötülenecektir de) hiçbir yetkin ve iyi bir şey bilmiyorum ben bugünlerden daha iyi ve daha yetkin; evet bilmem” (Ayhan 1996: 27-28). Şair fikirlerini herhangi bir tarafa geçerek değil halkın gözünden bakarak topluma olan etkileri üzerinden yorum yapar. “Şair bütün rejimleri aynı sistemin ürünü olarak görmektedir. İktidar ve otoritenin yayılım alanları farklılık gösterebilse de temelde aynı tahakküm söz konusudur. Marjinaler için bu rejim değişiklikleri “üç siyah bira içmek”ten öte bir anlam taşımamaktadır” (Kul 2007: 306).

*“Leblebici horhor’a alkış tutan
dikran çuhacıyan’a çiçek atan
sen uzak hala neyire hanım yoksa
cumhuriyette de uyuyamıyor musun?”* (Ayhan 2017: 60).

Büyük Bir Boşluk: Babasızlık

Şair/yazar eserini kaleme alırken biyografik unsurları doğrudan kullanmayabilir. Ama bu durum, onun eserlerde biyografik unsurları kullanmadığı anlamına gelmez. Çünkü şair eserini kaleme alırken karakter özelliği ile cümleler kurar. Ece Ayhan’ın şiirlerindeki o asi tavırda özel hayatından sirayet etmiş duygulardır. “Öz yaşam öykülerine baktığımızda İlhan Berk, Ece Ayhan, Cemal Süreya ve Sezai Karakoç’ un çok yoksul ailelerin çocukları olduğu görülür. İlhan Berk ve Ece Ayhan’ın çocukluklarından beri ‘babasız’, Cemal Süreya’nın ‘anasız’ büyümeleri de gözden uzak tutulmaması gereken önemli bir olgudur. Özellikle Ece Ayhan’ın şiirlerindeki başkaldırıcı ve yıkıcı tavırda biyografik olduğu düşünülebilir” (Karaca 2005:147-148). Ece Ayhan’ın asiliği,

çocuk yaşta babası tarafından terk edilmesinden ileri gelmektedir. O hem iktidar simgesi hem de biyolojik babaya nefretini her fırsatta dile getirir. Yoksulluğunun ve hayatında yaşadığı bütün olumsuzlukların babasızlıktan kaynaklandığını bilir. Bu sebeple şiirlerinde baba hep olumsuz bir figür olarak karşımıza çıkar. Biyolojik babanın olmayışı ailenin dağılması ve tehlikelere karşı korunmasız olması demektir.

*"Dönüşmeye başlamış Beşiktaşlı kuşçu bir babanın
Taşınmaz kum taşır mavnalarla Karabiga'ya kaçan
Gamze şeyli pek hoş benli son oğlunu
Suriye hamamında sabuna boğmasının şiiridir
Oğullar oğulluktan sessizce çekilmesini bilmelidir abiler"* (Ayhan 2021: 124).

*"Ve bacadan giren bir adamın kara gece
Ya öldürdüğünü ya öldürüldüğünü de bilerek
Bismillah tû Hafız Post
İnsanoğlu babasızdır"* (Ayhan 2021: 133).

"Oğullar oğulluktan sessizce çekilmesini bilmelidir abiler" ve "Bismillah tû Hafız Post İnsanoğlu babasızdır" mısralarında şair adeta bir kabulleniş içerisinde. Babasının terk etmesini kabullenmiş ve vazgeçmenin doğru olacağını, babasızlığın tabiatta var olduğunu dile getirir. Burada aynı zamanda baba-oğul düşmanlığı işlenir. Birinin diğerini öldürmesinin hikâyesidir.

Sonuç

Hayatının şiirine olan tesirini incelemek için yola çıkarken Ece Ayhan'ı iyi tanımak gerekir. Bunun için yapılması gereken ilk şey, şiiri us ile değil yürek ile okumaktır. Yürek, şiir ile tanışıklık yaşadktan sonra bilimsel metotlarla tahlil edilebilir. Şiiri doğru tahlil edebilmek de, her kelimenin neyi ifade ettiğini iyi kavramaktan geçer. Kelimeler anlam bakımından birçok katmana sahiptir. Her kelime insanın yaşam alanına, ekonomik durumuna, aile yapısına ve en önemlisi hayat görüşüne göre farklı anlamlar kazanır. Ece Ayhan'ın şiiri için de bu geçerlidir. Onun şiiri hayatının ona verdiklerinin ve ondan aldıklarının toplamıdır. Bu yüzden şairi tek bir açıdan ele almak doğru değildir. Hem yaşadığı yılları hem de çevrenin etkisini bütüncül bir açıdan ele almak gerekir. Bunun için uğraşırken kimi zaman da hayata karşı olan muhalif tavrını haklı bulacak cümleler ararken bulur insan kendini. Çünkü Ece Ayhan şiiri denince ilk akla gelen muhalif tavrıdır. Bu kadar belirgin bir özelliğin nedenlerini sıralamak, aynı zamanda Ayhan şiirinin çerçevesini çizmektir. Bu muhalif tavrının nedenleri arasında; yoksulluk, etik, tarih araştırmaları, sorgulama ve parasız yatılılık yani mülkiyetsizlik sıralanabilir.

"Ece Ayhan şiiri" ile "Ece Ayhan biyografisi" birbiriyle bağlantılıdır. Şair, hayatından birçok unsuru şiirine katmıştır. Ama daha çok bu, fon şeklinde vuku bulur. Hayatında şahit olduklarını birebir kullanmak yerine onların bıraktıkları duygu ve düşünceleri şiirine adeta serpiştirir. Şiirleri daha çok bir sesleniştir, kulaklarını olaylara tıkayanlara karşı.

Kaynakça

- Ayhan, Ece (1995). Aynalı Denemeler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayhan, Ece (2021). Bütün Yort Savul'lar! '1954-1997 Toplu Şiirler', İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayhan, Ece (2018). Defterler (Başıbozuk Günceler içinde), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayhan, Ece (1996). Dipyazılar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayhan, Ece (2019). Kardeşim Akif 'Akif Kurtuluş'a Mektuplar'. (Haz. Eren Barış), İstanbul: 160. Kilometre.
- Çotuksöken, Betül (2021). Antropolojinin Işığında Etik ya da Ahlak Felsefesi, İstanbul: Notos Kitap.
- Karaca, Alaattin (2005). İkinci Yeni Poetikası, Ankara: Hece Yayınları.
- Kul, Erdoğan (2007). Ece Ayhan'ın Şiirleri Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgün, Ebru (2020). Prof. Dr. Ramazan Kaplan'a Armağan "Ece Ayhan'da "Sivil Şiir'in Rengi: Kara", Ankara: Akçağ Yayınları, s. 289-304.
- Toprak, Muhammed (2020). Ece Ayhan'da İktidar ve Otorite. Yüksek Lisans tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk, Emine Bilgehan (2016). Kurmacadan Gerçeğe Hasan İzzettin Dinamo, Trabzon: Serander Yayınları.